

De oneerlijkheid van het Nederlandse onderwijsstelsel

In vergelijking tot andere landen kent het vlakke Nederland een verrassend zware klim naar de top voor kinderen van lage komaf. Selectie in het onderwijs vindt in Nederland nogal vroeg plaats: op 12-jarige leeftijd, na 8 jaar algemeen vormend onderwijs worden leerlingen van elkaar gescheiden op basis van CITO toets en schooladvies. Ter vergelijking: in o.m. Frankrijk en Zweden geschiedt zo'n ingrijpende selectie pas na 12 schooljaren.

DOOR JONATHAN MIJS

Wetenschappelijk onderzoek [zie kader] toont aan dat de verdeling over verschillende schooltypes sterk bepalend is voor de sociale en cognitieve ontwikkeling van leerlingen. Daarnaast werkt deze scheiding van leerlingen segregatie in de hand door dat leerlingen van lage sociale komaf, uit etnische minderheden en met gedragsproblemen, sterk geconcentreerd zijn in het laagste schooltype. Dit maakt dat voor vmbo-leerlingen minder leren vergezeld gaat van een onveiligere en stressvollere schoolervaring.

Daarbij zijn sommige jongeren minder goed voorbereid op deze schoolselectie omdat ze van huis uit niet de juiste hulpbronnen mee krijgen; hun woonomgeving en sociale netwerk biedt een weinig stimulerende leeromgeving en ouders zijn niet doordrongen van het nut en belang van onderwijs, of het ontbreekt hun aan de vaardigheden en middelen (tijd en geld) om hun kinderen gedegen sociaal en cognitief te ondersteunen. Dit maakt dat een schoolstelsel zoals het Nederlandse, met een vroege en rigide selectie, weinig kansen biedt aan immigranten en andere kinderen die van huis uit de voorbereiding ontberen waarvan de geprivilegieerde middenklasse haar kinderen voorziet en waarop, impliciet, de schoolselectie is gebaseerd.

We staren ons in het onderwijsdebat dood op excellentie. Talent moet 'de ruimte krijgen'. Een zee van ruimte als het aan mij ligt, maar talent moet in de eerste instantie de kans krijgen de oppervlakte te bereiken. Het probleem is

niet dat er te weinig mensen naar het hoger onderwijs doorstromen, maar dat een niet gemotiveerde groep er als vanzelfsprekend terecht komt terwijl een andere groep lang onderweg is maar nooit arriveert. Wel gemotiveerde migrantenjongeren, bijvoorbeeld, doen er nog altijd gemiddeld drie jaar langer over om in het hoger onderwijs aan te komen. Let wel, als ze onderweg niet zijn gedwarsboomd.

Kort gezegd, het huidige systeem is oneerlijk en leidt tot een verspilling van talent. Dat kan anders. Dat moet beter.

We doen er goed aan om eens naar het zuiden te kijken. Terwijl het Nederlands publiek, de pers en de politiek zich in de zomermaanden nog vermaakte met het geflopte en tot parlementaire enquête verheven Fyra-project, was men in Vlaanderen al doorgestapt naar het volgende hete hangijzer. In juni nam het Vlaamse parlement na jaren van verhit debat een vergaande hervorming aan van het middelbare onderwijs: het sorteringmoment na de basisschool wordt voortaan met twee jaar uitgesteld en de schotten tussen bso/tso/aso, vergelijkbaar met ons vmbo/havo/vwo, worden weggehaald om zo een betere doorstroom tussen de schooltypen te realiseren.

De Vlaamse weg volgt tot op de letter de wetenschappelijke literatuur over onderwijs(on)gelijkheid. De stelselwijzigingen zullen leerlingen uit een arbeiders- of migrantenmilieu langer de kans en meer mogelijkheden

Een selectie van de (Nederlandstalige) wetenschappelijke literatuur over kansen(on)gelijkheid in verschillende schoolsystemen:

Crul, Maurice, Adel Pasztor, Frans Lelie, Jonathan J.B. Mijs & Philipp Schnell, 2009, *Valkuilen en springplanken in het onderwijs. Tweede generatie Turkse jongeren in Europa vergeleken*. Den Haag: NICIS Institute.

Dronkers, Jaap, 2007, *Ruggengraat van ongelijkheid. Beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen*. Amsterdam: Mets en Schilt.

Van de Werfhorst, Herman G. & Jonathan J.B. Mijs, 2007, *Onderwijsdifferentiatie en ongelijkheid. Nederland in vergelijkend perspectief. Rapport voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Amsterdam: Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies (AIAS).

geven om een eventuele leerachterstand op school in te halen en zich voor het hoger onderwijs te kwalificeren.

Dit soort stelselwijzigingen liggen in de Nederlandse politiek erg gevoelig en ook het onderwijsveld zit niet bepaald te wachten op weer een ingreep van bovenaf. Weerstand tegen verandering mag echter geen excuus zijn om niets te doen. Daartoe stel ik een simpele aanpassing voor die past binnen het huidige bestel en waarmee op lokaal niveau kan worden geëxperimenteerd door geïnteresseerde leerlingen en scholen.

De Vlaamse stelselwijzigingen verbeteren de *mobilititeit* van leerlingen (brede brugklassen, makkelijker overstappen naar een andere school) maar laten de *rigiditeit* van het stelsel in tact: met een overstap wordt een vmbo-leerling misschien een havo-leerling, maar het probleem is dat de havo-leerling helemaal niet bestaat; die hebben we verzonnen. Dat wil zeggen, misschien liggen de taalvaardigheden van een leerlinge op havo-niveau, maar wordt haar knobbel voor wiskunde beter bediend in het vwo. Ons onderwijsstelsel scheidt leerlingen van elkaar, stopt ze in een hokje, en plakt er een label op: vmbo'er, havist of vwo'er.

Laten we jongeren eens de ruimte geven om vakken te volgen op hun *zelfgekozen* niveau. Geef leerlingen de mogelijkheid en de ruimte om zelf hun talenten te ontdekken en deze te ontwikkelen. Wat is er op tegen dat een vmbo-leerling met een wiskundeknobbel of fascinatie voor de biologie een vak kan volgen of zelfs eindexamen mag doen op havo- of vwo-niveau? Misschien krijgt een vmbo'er met zijn talen op havo niveau zo wel de stageplek die hij anders nooit gekregen had; of komt een havist met al zijn technische vakken op vwo-niveau in Delft terecht. De wetenschappelijke literatuur laat zien dat er geen noodzaak is voor, noch is er een leervoordeel te behalen met het

onderwijzen van kinderen in voorgevormde opleidings-trajecten (vmbo/havo/vwo) waarin hun competenties door de eenheidsmolen worden gehaald.

Dit soort keuzevrijheid hoeft niet op te houden in het voortgezet onderwijs: heet een ambitieuze havist of mbo'er welkom op de universiteit; of omgekeerd: biedt een universiteitsstudent toegang tot het rijke netwerk van stages en leerwerktrajecten van roc's en hogescholen. Misschien leren verschillende onderwijsinstellingen zo, via die uitwisseling, ook nog iets van elkaar. Sta het toe dat jongeren met verschillende talenten ook een verschillende leerweg volgen door het onderwijs en laat het vervolgens aan werkgevers om te kiezen aan welke competenties zij belang hechten en hoe ze hun vacatures willen vullen.

Lopen er inderdaad veel leerlingen rond met vermijdbare frustraties, of met meer ambitie dan dat ze op school kwijt kunnen? Ik stel voor: vraag eens rond op school. Zo ja, wat haalt een scholengemeenschap zich op de hals als ze leerlingen dit soort ruimte biedt? Hoe beleeft een leerling die tussen scholen heen en weer reist de verschillende vakken? Blijft hij een buitenstaander, of verrijkt de ervaring alle betrokkenen? De ervaring zal het leren. Dat wil zeggen: als we durven experimenteren.

Hopelijk staan scholen zelf open om te experimenteren met meer onderlinge samenwerking, met meer vrije keuzeruimte voor hun leerlingen, met het opzetten van doorstroomtrajecten tussen vmbo-mbo-hbo. Dat alles vereist niets meer dan wat durf en een simpele drietraps-formule: kijken wat werkt, leren van ervaring en iets doen met die lessen. ●

► Jonathan Mijs promoveert op dit moment aan Harvard University.